

Från **Skräp** till **Skatt**

Lärarhandledning

Från Skräp till Skatt

Lärrarhandledningen är framtagen av:

Linda Ökvist, Teknikens Hus
Elin Johansson, Teknikens Hus
Ewa Andersson, Teknikens Hus
Linda Strandenhed, Ung Företagsamhet Norrbotten

© Teknikens Hus och Ung Företagsamhet Norrbotten, 2023

Innehåll

Från Skräp till Skatt.....	2
Introduktion.....	5
Så kan du använda materialet.....	5
Del1: Informationsmaterial.....	7
Vad är cirkulär ekonomi?.....	7
Hållbara affärsmodeller.....	8
En föreläsningsserie med Thomas Zobel.....	9
Design för cirkulär ekonomi.....	9
Vad menas med hållbart företagande?.....	10
Modell som illustrerar hållbar utveckling.....	10
Ekologisk hållbarhet.....	11
Planetära gränser.....	11
Social hållbarhet.....	12
Ekonomisk hållbarhet.....	12
Hållbara produktionskedjor för UF-företag.....	12
Hållbar produkt och hållbar verksamhet.....	13
De globala målen – verktyg och affärsmöjligheter.....	14
Gör testet <i>Bli målmedveten</i>	14
Hållbar kommunikation för UF-företag.....	15
Det är viktigt att beskriva sanningen.....	16
Att prioritera insatser.....	17
Men vad ger mest effekt?.....	17
Ett hållbart UF-företag:.....	18
Checklista för ditt hållbara UF-företagande.....	19
Affärsidé och Agenda 2030.....	19
Checklista.....	20
Kartlägg din produktionskedja.....	20
Gör aktiva materialval.....	20
Bidra till cirkulär ekonomi.....	21
Agera hållbart i alla delar av företagets verksamhet.....	21
Tips till elever för kontakt med företagen via telefon.....	22

Mer information	24
Del 2: Övningar	25
1. Övningar som utgår ifrån Från Skräp till Skatt-materialet.....	25
Spillmaterialbrainstorming med varianter.....	25
Från spillmaterial till UF-affärsidé.....	26
2. Övningar kring cirkulär ekonomi och hållbar produktdesign	28
Linjär vs. Cirkulär ekonomi	28
Designa o/hållbara förpackningar	29
Onödigaste prylen	32
Diskussionsövning, o/hållbara affärsidéer	33
3. Övningar kring hållbart entreprenörskap för UF-företagare	40
Vad vill ni med ert UF-företagande?.....	40
Analysera produktionskedjan i UF-företaget	40
Hållbar Business Model Canvas	41
4. Övningar kring hållbar konsumtion och hållbar utveckling.....	44
Värderingsövningar	44
Hållbar konsumtion	48
Prioriteringsuppdraget	50
Del 3: Kopplingar till Läroplan för gymnasieskolan.....	52
Ur Skolans värdegrund och uppgifter	52
Utdrag ur några kursers centrala innehåll.....	53
Del 4: Från Skräp till Skatt-boxen.....	54

Introduktion

Från Skräp till Skatt är ett utbildningsmaterial som handlar om cirkulär ekonomi, hållbar konsumtion och produktion och lokal utveckling. Det riktar sig dels till lärare som arbetar med Ung Företagsamhets processutbildning UF-företagande, dels till lärare och andra som är intresserade av att utbilda om cirkulär ekonomi och hållbart företagande. Som en kickoff för arbetsområdet kan du som lärare boka en Från Skräp till Skatt-workshop på Teknikens Hus.

Materialet är framtaget av Ung Företagsamhet i Norrbotten och Teknikens Hus, i samarbete med Region Norrbotten, Luleå tekniska universitet och det lokala näringslivet i Norrbotten. Det här materialet skulle inte finnas om inte företag runt om i länet hade släppt in oss till deras verkstäder, förråd och källsorteringsrum och delat med sig av sina spillmaterial till oss.

Så kan du använda materialet

Materialet kan användas på olika sätt, som enskilda lektioner, som ett projektarbete eller för elever som kommer att driva UF-företag under ett år på gymnasiet.

För UF-elever kan Från Skräp till Skatt användas som inspiration när det gäller att komma på affärsidéer, som exempel på cirkulär ekonomi och för konkreta affärsidéer. Alla företag som delar spillmaterial är också beredda på att elever kontakter dem för att köpa spillmaterial till att tillverka sina egna UF-produkter. För elever som inte driver UF-företag kan materialet användas som inspiration och för att lära sig mer om cirkulär ekonomi. De kan hitta på fiktiva affärsidéer och också använda materialet för att lära sig mer om produktionskedjor och olika företag i länet. Vi har sett att elever ofta vill bidra till en positiv samhällsförändring med sina

UF-företag men att de saknar förkunskaper som hjälper dem att komma på miljömässigt och socialt hållbara affärsidéer. Det är väldigt ofta elever vill trycka t-shirts med budskap som ”Ta hand om vår miljö!”, men inte inser att den billiga t-shirten de har valt att beställa har en produktionskedja som är långt ifrån miljömässigt och socialt hållbar. Vi vill dels hjälpa eleverna att få en bättre förståelse för vad som gör produkter miljömässigt och socialt hållbara, dels uppmuntra eleverna till att komma på nya hållbara affärsidéer, gärna affärsidéer som använder sig av spillmaterial som redan finns runt om i Norrbotten.

Lärohandledningen består av fyra delar:

1. Information – fördjupande bakgrundstexter
2. Övningar – konkreta förslag på övningar kopplat till materialet
3. Läroplanskopplingar – information om hur utbildningsmaterialet knyter an till gymnasieskolans läroplan
4. Innehållet i boxen – information om spillmaterialet och medverkande företag

Informationsmaterial

Vad är cirkulär ekonomi?

En cirkulär ekonomi är en ekonomisk modell som bygger på ett kretslopp i stället för en linjär process. I en linjär ekonomi tillverkas saker som sedan köps och används för att avslutningsvis slängas. I en cirkulär ekonomi utnyttjar man alla resurser så länge det går. När sakerna är förbrukade återanvänds och återvinns materialen de är gjorda av.

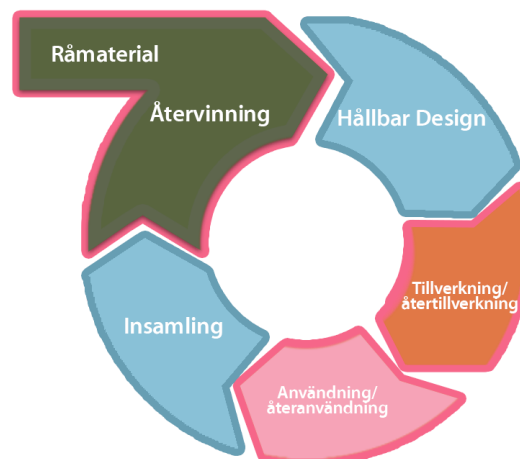
Linjär ekonomi

Cirkulär ekonomi handlar till stor del om att designa varor och tjänster för att de ska gå att återanvända, reparera och återvinna i långsiktigt hållbara kretslopp i stället för att slängas som obrukbart skräp. I en cirkulär ekonomi behöver vi inte utvinna så mycket nya råvaror, vi utarmar inte naturliga ekosystem och behöver inte heller hantera mängder av avfall, eftersom allt material återanvänds så mycket som möjligt. Syftet med cirkulär ekonomi är att produktionen av varor och tjänster ska vara resurseffektiv och fungera inom de planetära gränserna för jordens bärkraft. (Mer information om de planetära gränserna finns längre fram i den här lärarhandledningen.)

Både FN, EU och Sverige har cirkulär ekonomi som mål men det finns fortfarande många utmaningar som behöver lösas. En utmaning handlar om att många produkter och material inte är tillverkade för att kunna repareras och återvinnas. En annan utmaning handlar om värderingar och konsumtionsvanor som gynnar en linjär ekonomi. Företag som lyckas komma på innovativa lösningar och bli mer cirkulära har stora möjligheter att bli framgångsrika.

Cirkulär ekonomi

Hållbara affärsmodeller

Att arbeta med cirkulär ekonomi är en del av hållbart företagande. Hållbara affärsmodeller handlar oftast om att man försöker sakta ner förbrukningen av resurser och skapa ett cirkulärt kretslopp genom att återföra resurser till produktionen.

Här är några exempel på sådana affärsmodeller:

- **Förlängning av produktlivscykeln:** Produkterna förblir i sitt ursprungliga användningsändamål så länge som möjligt eller under flera användningsgångar med hjälp av bland annat service, reparation och återtillverkning.
- **Delningsplattformar:** Varors och resursers nyttjandegrad ökar och livscykeln förlängs på digitala plattformar bland annat genom hyring, försäljning, delning och återanvändning.
- **Produkt som tjänst:** att erbjuda tjänster i stället för produkter. I stället för att betala för en fysisk produkt betalar kunden för att få tillgång till tjänsten. Streamingtjänster som Spotify eller Netflix är typiska exempel på detta, du köper inte en CD eller en DVD, men du betalar för att kunna lyssna på musik eller titta på film när du vill.
- **Resurseffektivitet och återvinning:** material- och energieffektiva lösningar samt återinsamling och återanvändning av produkter och råvaror som nått slutet på sin livscykel. Användning av förnybara och återvinningsbara material och förnybar energi vid planeringen och tillverkningen av produkterna.

Låt eleverna fundera över hur de kan arbeta med mer hållbara och cirkulära affärsmodeller i sina UF-företag.

(källa: sitra.fi)

Obs! Tänk på vad materialen innehåller

En mycket viktig aspekt att ta hänsyn till när ni arbetar med spillmaterial är att hålla koll på vad materialen innehåller. Vi ser till exempel ofta att UF-företag vill göra smycken av metallspill. Det kan vara en jättebra idé, men de måste i så fall vara säkra på att spillmaterialet inte innehåller hälsofarliga ämnen som bly eller nickel. Ett annat exempel kan vara ett UF-företag som vill göra fågelholkar av träspill. Det är en superbra idé, men de behöver ta reda på att träbitarna inte är impregnerade med något som kan vara farligt för fåglarna. Företagen som ni får spillmaterialen av kan svara på frågor om materialen.

En föreläsningsserie med Thomas Zobel

Utbildningsmaterialet innefattar också en kort föreläsningsserie om hållbart företagande, cirkulär ekonomi och design för cirkulär ekonomi med Thomas Zobel, professor vid Luleå tekniska universitet. Föreläsningarna kan med fördel ses tillsammans med eleverna.

Du hittar filmerna i föreläsningsserien på:
www.teknikenshus.se

Design för cirkulär ekonomi

Det är mycket viktigt att tänka på cirkulär ekonomi redan från början när man designar en produkt. Många produkter i samhället idag är svåra att reparera, återbruka eller återvinna. Det kan handla om tyger eller förpackningar av blandade material som är svåra att ta isär, elektronikprodukter som inte går att öppna för att byta delar och så vidare. En fungerande cirkulär ekonomi kräver att man planerar för vad som ska hända med produkten i slutet av dess livslängd och arbetar för att minimera avfall, återanvända och källsortera så mycket som möjligt. Går en produkt att återvinna, kompostera, uppgradera eller är den enkel att reparera? Kan det rentav vara en affärsidé för något UF-företag att ta tillbaka uttjänade produkter och renovera dem?

Om dina elever använder sig av återbrukat material, till exempel spillmaterial från ett företag, är det inte säkert att de materialen är lätta att återvinna eller återbruka. Om UF-företagets produkt innebär att de används längre i stället för att slängas direkt är det också en hållbarhetsvinst. Glöm inte att också tänka på förpackningar, marknadsföringsmaterial, med mera.

Läs mer om design för cirkulär ekonomi:

Circular Design Guide: <https://www.circulardesignguide.com/>

Delegationen för cirkulär ekonomi: <https://delegationcirkularekonomi.se/>

Materialdatabaser: <https://hallbarhetsguiden.se/stod-och-inspiration/materialdatabaser-for-hallbar-utveckling/>

Vad menas med hållbart företagande?

Hållbart företagande handlar om att miljöhänsyn, ekonomisk lönsamhet och socialt ansvarstagande genomsyrar alla delar av företagets verksamhet. Alla de tre delarna är viktiga och det går inte att ersätta en del med mer av någon annan.

Själva tanken med tre delar kommer från begreppet hållbar utveckling. Den vanligaste definitionen för hållbar utveckling kommer från Bruntlandkommissionens rapport Vår gemensamma framtid (1987) och lyder så här: ”En hållbar utveckling är en utveckling som tillfredsställer dagens behov utan att äventyra kommande generationers möjligheter att tillfredsställa sina behov.”

Modell som illustrerar hållbar utveckling

En vanlig modell för att förklara hållbar utveckling är tre cirklar, där en cirkel står för ekologisk hållbarhet (till exempel biologisk mångfald, bärkraftiga ekosystem och hållbar naturresursanvändning), en cirkel symboliserar ekonomisk hållbarhet (till exempel resurshushållning och balanserade finanser) och en cirkel avser social hållbarhet (till exempel mänskliga rättigheter, jämlikhet, hälsofrågor och jämställdhet). De olika cirkelarna är sammanlänkade och påverkar varandra, men mindre av en cirkel kan inte ersättas av mer av en annan cirkel.

Modellen med tre cirklar inuti varandra visar på hur de relaterar sinsemellan, där både ekonomisk och social hållbarhet är beroende av ekologisk hållbarhet. Vi har så stor påverkan på ekosystemen att det hotar både oss själva och allt annat levande på den här planeten. För att vi människor ska kunna överleva på jorden måste allt vi gör, inklusive våra sociala och ekonomiska system, ta hänsyn till gränserna för jordens bärkraft. För att uppnå de globala målen behöver en hållbar ekonomi innefatta en mer rättvis fördelning av jordens resurser. Att ställa om hur vi producerar och konsumerar varor och tjänster är

en viktig del av vägen mot en hållbar utveckling.

Ekologisk hållbarhet

För att driva UF-företaget hållbart ur miljöperspektiv krävs att eleverna tar hänsyn till hur deras verksamhet påverkar miljön, till exempel påverkan på biologisk mångfald och klimat, samt hur de använder sig av naturresurser. Frågor som kan vara bra att fundera över är till exempel:

- Hur ser deras produktionskedja ut?
- Vad för deras produkt eller tjänst med sig för miljöpåverkan när den produceras, används och kasseras? Tar exempelvis UF-företaget fram sin produkt ur återvunnet material?
- Är materialet miljömärkt?
- Går produkten att återvinna eller kompostera?
- Hur kan UF-företagarna minska sin negativa miljöpåverkan och bidra till en positiv miljöpåverkan?

Planetära gränser

Hur går det att veta vad som är miljömässigt hållbart? Med begreppet ”planetära gränser” har forskare lyft fram olika miljöprocesser som är extremt viktiga för allt liv på jorden. För dessa miljöprocesser försöker forskare definiera säkra gränsvärden, utifrån den vetenskapliga kunskap som vi har idag. Sedan den industriella revolutionen, och i synnerhet sedan 1950-talet, har människans påverkan på planeten och allt levande på jorden ökat i mycket snabb takt. Detta är delvis för att vi nu är väldigt många fler människor på planeten, men framför allt för att vi i den rika delen av mänskligheten på genomgripande sätt har ökat vår konsumtion av naturresurser och energi.

Den stora miljöpåverkan som vi skapar när vi utvinna och använder naturresurser gör att flera av de planetära gränserna nu överskrids så mycket att detta på sikt hotar vår överlevnad. Det finns många forskare som menar att vi är inne i en ny geologisk era som de vill kalla antropocen efter grekiskans antropos som betyder människa. Orsaken är att den globala mänskliga påverkan på planeten nu är så omfattande att mänskliga aktiviteter är den kraft som starkast omdanar jordens klimat, ekosystem och geologi. För att hålla oss inom de planetära gränserna måste vi minska vår förbrukning av naturresurser och energi och vi måste bevara och återskapa naturliga ekosystem. Att förändra våra sätt att konsumera och producera från linjära till cirkulära system är viktiga steg för att hålla mänsklighetens resursförbrukning inom de planetära gränserna.

Planetära gränser är ett komplext begrepp att förklara, läs mer här:

WWF, Ekonomin och planetens gränser:

<https://www.wwf.se/ekonomi-och-finans/inom-planetens-granser/>

Stockholm Resilience Centre:

<https://www.stockholmresilience.org/research/planetary-boundaries.html>

Social hållbarhet

Den sociala dimensionen av hållbarhet ingår inte som en del av begreppet cirkulär ekonomi, men är en viktig del av hållbart företagande. Social hållbarhet innebär att UF-företaget tar ansvar såväl internt som externt. En viktig sak att tänka på kan exempelvis vara att ingen ska fara illa under produktionen av den vara som UF-företaget säljer. En annan del kan vara att tänka på att människors lika värde står i centrum i UF-företaget – att det är jämlikt och inte finns några orättfärdiga skillnader.

Frågor som kan vara bra att fundera över är till exempel:

- Hur ser deras produktionskedja ut?
- Vilken arbetssituation har personerna som arbetar med att ta fram råvaror eller produkter som företaget säljer?
- Är materialen eller produkterna certifierade? Hur tänker UF-företaget kring tillgänglighet?
- Hur kan UF-företagarna minska sin negativa sociala påverkan och bidra till en positiv social påverkan?

Ekonomisk hållbarhet

För företag är lönsamheten viktig och en förutsättning för överlevnad. Att det finns en ekonomisk hållbarhet skapar trygghet i företaget. Ett företag som inte är ekonomiskt hållbart kommer inte att kunna finnas kvar över tid. Även om ett UF-företag inte har så lång livslängd är det viktigt med en ekonomisk hållbarhet. Det kan exempelvis handla om att UF-företaget har svårt att få ut sin produkt på marknaden och behöver satsa pengar på att investera i en kampanj på sociala medier, eller om att kunna fylla på ett lager när behovet dyker upp. Frågor som kan vara bra att fundera över är till exempel:

- Är prissättningen för företagets produkter rimlig?
- Hur ska UF-företaget satsa sitt kapital?
- Hur kan UF-företagarna säkerställa sin ekonomiska hållbarhet i UF-företaget?

Hållbara produktionskedjor för UF-företag

Alla företag kan drivas mer hållbart, det gäller inte bara företag som har affärsidéer som fokuserar på hållbarhet. Försök få eleverna att tänka ett steg längre i sitt hållbarhetsarbete och uppmuntra dem att granska sina produktionskedjor. Ett klassiskt exempel är att elever vill göra gott genom att göra pärlarmband och skänka pengar till välgörenhet. Men de glömmer bort hur produktionskedjan bakom de inköpta pärlorna ser ut. Hur ser arbetsvillkoren ut för dem som har varit med under tillverkningsprocessen? Vilka kemikalier finns i pärlorna och hur påverkar produktionen den lokala miljön? Hur har pärlorna transporterats? Vad händer med armbanden när de går sönder eller när köparen har tröttnat på dem? Hållbarhetsfrågor är

ofta komplexa, med många olika variabler att ta hänsyn till. Som hjälp på vägen kan det vara bra att kontakta branschorganisationer för det område som UF-företaget arbetar inom för att få mer information om miljöpåverkan och social påverkan inom branschen. Det är helt okej att du och dina elever inte sitter inne på alla svar. Processen med att granska produktionskedjor och att försöka identifiera sociala och miljömässiga konsekvenser är lärorik i sig själv och blir också ett praktiskt exempel på vad hållbarhet egentligen handlar om.

Konsumentverket har tagit fram en kort pedagogisk film om produktionskedjor. Du hittar den här:

https://www.youtube.com/watch?v=VGWh-1AddSs&feature=emb_logo

Hållbar produkt och hållbar verksamhet

Vi ser att många UF-företag är bra på att tänka hållbart kring en affärsidé och en produkt. Det är jättebra! För att ett företag ska bli mer hållbart behöver alla olika delar av verksamheten involveras. Genom att låta en hållbar värdegrund genomsyra företagets affärskultur och relation till sin omvärld skapas värde även utanför den egna verksamheten.

För att tydliggöra vad vi menar kan man titta på det miljöarbete som rör själva produkten och miljöarbetet som rör företagets interna arbete var för sig. Låt oss som exempel ta ett företag som tillverkar värmeljus. De kan ha ett hållbarhetsarbete gällande själva produkten som handlar om hur deras produkt framställs, vilka råvaror de använder sig av, vilka arbetsvillkor de som producerar produkten har och hur produkten återvinns. De tänker på hur produktionen av värmeljusen påverkar både miljö och människor.

Men företaget kan samtidigt ha ett internt hållbarhetsarbete som handlar om hur och när personal reser, om de bokar konferenser på miljömärkta hotell och ifall personalmatsalen serverar ekologisk och närproducerad mat.

Det kan handla om att personalen har goda och rättvisa arbetsvillkor och att företaget arbetar för jämställdhet och mångfald på arbetsplatsen. För många företag handlar det också om antikorrupsionsarbete, till exempel att aldrig betala mutor. När vi nämner att ett UF-företags hållbarhetsarbete ska genomsyra hela verksamheten är det också dessa typer av frågor som vi syftar på.

Ett UF-företag har inte samma påverkan som ett stort företag, men varje år finns det tusentals UF-företag i hela landet, sammanlagt spelar deras val stor roll. Samtidigt som ett UF-företag är ett perfekt tillfälle för eleverna att i praktiken lära sig mer om hållbar utveckling och hållbart företagande.

Låt eleverna fundera på hållbart företagande utifrån UF-året. Hur kan eleverna få in ett hållbarhetsperspektiv under olika delar av UF-året? I sin affärsidé, i sin organisation och i hela sin verksamhet?

- Kan de göra mer hållbara val när det gäller till exempel inköp av profilkläder och visitkort?
- Kan de göra mer hållbara val när det gäller transporter för dem själva och deras produkter?
- Kan de göra mer hållbara val kring energianvändning i sitt företag?
- Om de ställer ut på en mässa, hur kan de tänka hållbart när de dekorerar sin monter?
- Kan de påverka sina kunder till att göra mer hållbara val?

Exempel på det sistnämnda skulle kunna vara UF-företag som möjliggör för sina kunder att reparera en produkt i stället för att slänga den, UF-företag som utbildar om hållbarhetsfrågor och UF-företag som uppmuntrar sina deltagare att cykla, gå eller resa kollektivt till sina evenemang.

De globala målen – verktyg och affärsmöjligheter

Företag har en mycket viktig roll i arbetet för att uppnå de globala målen och både små och stora företag kan delta i arbetet, självfallet även UF-företag. Veldig många känner till de globala målen, så det kan vara ett bra sätt för UF-eleverna att kommunicera kring vilka hållbarhetsfrågor de jobbar med i sina företag. Det kan också vara bra att arbeta med de globala målen inför det att eleverna ska välja sina affärsidéer, kanske kommer de på en affärsidé som bidrar till att lösa något av målen?

De globala målen, eller Agenda 2030 som de också kallas, är de mest ambitiösa mål för hållbar utveckling som världens länder någonsin har antagit.

Det finns totalt 17 olika mål som berör alla länder och som syftar till att uppnå fyra saker till 2030: avskaffa extrem fattigdom, minska ojämlikheter och orättvisor i världen, främja fred och rättvisa och lösa klimatkrisen.

På globalamalen.se finns material och information för dina UF-elever inför deras arbete med hållbarhet i sina UF-företag.

Gör testet *Bli målmedveten*

Med hjälp av testet ”Bli målmedveten” kan dina elever lära sig mer om de globala målen genom att svara på frågor om sina liv och sina värderingar. Inte sällan ligger privata intressen och värderingar till grund för en affärsidé. Kanske kan eleverna få inspiration till affärsidéer och komma i gång med hur de kan prioritera i sitt hållbarhetsarbete i UF-företaget. Låt dina

elever inspireras av människor från näringslivet som har bidragit till genomförandet av de globala målen i Sverige.

För företag som vill jobba med de globala målen finns flera olika verktyg, bland annat The SDG Compass. Även om kompassen i sig kanske kan kännas lite avancerad för ett UF-företag så är de olika stegen i kompassen intressanta att titta närmare på. Det handlar om att:

1. förstå de globala målen
2. definiera prioriteringar
3. sätta mål
4. integrera de globala målen i UF-företagets verksamhet
5. rapportera och kommunicera.

På globalamalen.se finns också material som eleverna kan använda sig av i sina UF-företag, exempelvis i sin kommunikation och marknadsföring.

Läs mer:

Globala målen: <https://www.globalamalen.se/>

Bli målmedveten: <https://www.globalamalen.se/bli-malmedveten/>

SDG Compass: <https://sdgcompass.org/>

Hållbar kommunikation för UF-företag

Hållbarhet och produkters påverkan på miljö och samhälle är en viktig fråga för konsumenter. Det är därför viktigt att som företag kommunicera ut sitt arbete om hållbarhet och tydligt visa för kunderna på vilka sätt företaget arbetar hållbart. Vilka är fördelarna ur hållbarhetssynpunkt med att köpa just det här företagets produkt eller tjänst? Att arbeta med hållbarhet är en konkurrensfördel och kan stärka ett företags marknadsföring. Om företagets hållbarhetsarbete är väl genomfört kan det också bidra till att påverka kunderna själva till att göra mer hållbara val.

Det är viktigt att beskriva sanningen

Det är viktigt att komma ihåg att man aldrig får ljuga eller överdriva information och framställa hållbarhetsaspekten som bättre än vad den är. Det blir en form av falsk marknadsföring.

” en produkt är inte miljövänlig bara för att den är bättre för miljön än en annan produkt.”

Greenwashing innebär att försöka få produkter eller tjänster att låta mer miljövänliga än de egentligen är. Enligt Konsumentverket blir greenwashing allt vanligare och som företag måste man alltid kunna styrka det man påstår. Det gäller självfallet även för UF-företag. Du som lärare får gärna uppmuntra UF-företagen att berätta om hur de jobbar med hållbart företagande och på vilket sätt deras arbetssätt, varor eller tjänster är en del av deras hållbarhetsarbete. Men be dem att fundera över hur de uttrycker sig. Ett enkelt exempel är att en produkt är inte miljövänlig bara för att den är bättre för miljön än en annan produkt. Att tillverka en produkt innebär alltid en miljöpåverkan, men genom att göra aktiva val kan påverkan vara mer eller mindre negativ.

Greenwashing kan också handla om att leda bort uppmärksamhet från negativa delar av ens produktion till något som ser ut att vara bra för miljön. (Vi har en produkt som inte går att återvinna, men vi paketerar den i återvunnen pappkartong och lyfter fram det som att hela produkten är återvinningsbar, till exempel.) Egenskaper hos produkten eller tillverkningsprocessen som framhålls som bra för miljön kan verkligen vara det, men det används som dimridå för något negativt som man vill gömma undan (exempelvis korrruption, diskriminering eller att man bidrar till miljöproblem).

En bra utgångspunkt för UF-företagen att ha med sig är att informationen ska vara relevant och sann. Konsumentverket har tagit fram en kort pedagogisk film om hur man som företag ska tänka när man kommunicerar och marknadsför hållbarhet.

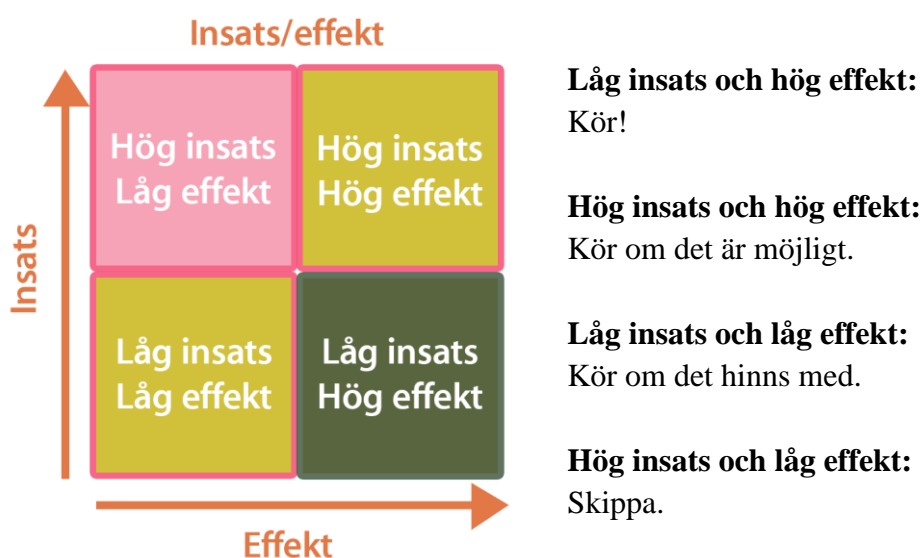
Du hittar konsumentverkets film här:

<https://www.youtube.com/watch?v=cmO2jW9R4PM>

Att prioritera insatser

Som företagare kan det ibland kännas övermäktigt att uppfylla alla idéer om hållbar utveckling. Det här känns säkert igen även för dina UF-elever, som dessutom driver sina företag under en väldigt begränsad tid. För att kunna komma i gång med arbetet är det bra om eleverna prioriterar sina insatser. Ett bra stöd för UF-eleverna är en så kallad insats/effekt-matris, en form av prioriteringsmatris. Låt eleverna brainstorma olika idéer på hållbarhetsinsatser som de skulle kunna göra i företaget och sedan placera ut sina idéer i de olika fälten. UF-företaget vill sträva efter att göra så stor skillnad som möjligt med så små resurser som möjligt.

Men vad ger mest effekt?

Hur ska då UF-företaget veta vad som kräver en större eller en mindre insats och vad som ger störst resultat? Hur gör eleverna för att väga olika insatser mot varandra och hur ska de veta vilken insats som verkligen leder till störst effekt? Dels handlar det om att börja fundera och diskutera tillsammans, dels behöver eleverna undersöka och ta reda på mer information. Det kan vara en bra idé att vända sig till branschorganisationer eller påverkansorganisationer och be om råd.

Under UF-året kan eleverna ha med sig prioriteringsmatrisen som verktyg och löpande återkomma till den för att vid behov utvärdera vad de redan har arbetat med, kanske omprioritera och eventuellt lägga till fler insatser. Vid en prioritering kan UF-företaget också ställa sig andra frågor, som exempelvis:

- Är det någon insats som är mer angelägen ur ett påverkansperspektiv?
- Är det någon insats som vi har bättre förutsättningar/möjligheter att lyckas med?
- Är det någon insats som vi särskilt brinner för och känner oss engagerade i?

Ett hållbart UF-företag:

- Gör produkter eller tjänster som fyller verkliga behov. Tänk igenom för vem och på vilket sätt produkten eller tjänsten är till nytta. Tillverka inte onödigt skräp.
- Tar reda på vilken social påverkan och vilken miljöpåverkan som deras företag har, till exempel genom att ha koll på sin produktionskedja, effekten som produkten eller tjänsten har på kunderna och vad som händer i slutet av en produkts liv.
- Gör aktiva val för att motverka negativ social påverkan och miljöpåverkan och gynna positiv social påverkan och miljöpåverkan.
- Tänker igenom alla val som företaget gör, resor och transporter, marknadsföringsmaterial, val av material i monter, lokalbokningar, med mera, och försöker välja miljömässigt och socialt hållbara alternativ.

Checklista för ditt hållbara UF-företagande

Att arbeta med hållbart företagande kan vara både roligt och inspirerande. Att se till att ditt UF-företagande både är miljömässigt och socialt hållbart är ett sätt att ta ansvar för den påverkan din affärsidé har på djur, natur och andra människor. Det är en chans för dig att bidra till en bättre värld.

Att arbeta med hållbart företagande är också ett klokt affärsbeslut som kan bidra till ekonomisk hållbarhet. Det ger dig säljargument och ett övertag över konkurrenter som inte är lika hållbara.

Affärsidé och Agenda 2030

Ditt UF-företag kan vara ett hållbart företag oavsett vilken affärsidé du har! Alla affärsidéer går att göra mer eller mindre hållbara. I den här checklistan ska vi titta närmare på vad som är bra att tänka på för att just ditt UF-företag ska vara så hållbart som möjligt.

Vissa UF-företag har affärsidéer som bygger på att lösa hållbarhetsproblem. Om det är något som du är intresserad av, men du tycker att det är svårt att komma på en bra idé, kan ett tips vara att börja med att titta närmare på de Globala Målen. Det är 17 mål för hållbar utveckling som världens länder ska uppfylla till år 2030. Kanske kan ditt UF-företag bidra med en pusselbit för att nå något mål? Titta även på delmålen för inspiration.

Läs mer om de Globala målen: <https://www.globalamalen.se/>

Få tips på hur andra UF-företag har arbetat med hållbarhet:
<https://ungforetagsamhet.se/internal/exempelforetag>

Checklista

Kartlägg din produktionskedja

- Börja med att se filmen från Konsumentverket:
https://www.youtube.com/watch?time_continue=7&v=VGWh-1AddSs&feature=emb_log
- Ta reda på var dina produkter tillverkas och var materialen de är gjorda av kommer ifrån. Att veta om vilka länder som dina produkter tillverkas i och var materialen som produkterna är gjorda av kommer ifrån ger dig viktig information när det gäller att förstå vilka typer av utmaningar som finns när det gäller miljömässig och social hållbarhet för din produkt.
- Ta reda på så mycket som möjligt om vilka förhållanden som finns i de länderna och/eller inom den industrin när det gäller miljöpåverkan.
- Ta reda på så mycket som möjligt om vilka förhållanden som finns i de länderna och/eller inom den industrin när det gäller mänskliga rättigheter och arbetsvillkor.

Gör aktiva materialval

- Utgå ifrån den information du har samlat ihop om din produktionskedja. Undersök vilka mer eller mindre hållbara material eller produkter som du kan välja att använda dig av.
- Tänk även igenom vilka andra material du använder dig av i ditt företag, till exempel för marknadsföring eller för att dekorera din monter på en UF-mässa. Kan du göra mer hållbara val?
- Undersök om du kan välja material eller produkter som har en hållbarhetsmärkning eller en certifiering. Tänk på att välja certifieringar som granskas och garanteras av en oberoende tredje part. Mer info om märkningar och certifieringar hittar du här:
<https://ungforetagsamhet.se/internal/certifieringar>
- Kontakta din leverantör och ställ krav på att produkterna är framtagna på miljömässigt och socialt hållbara sätt.
- Tänk på att ditt företag också måste vara ekonomiskt hållbart. Räkna på kostnaden för dina produkter och se till att du har en rimlig vinstmarginal. Tänk på att arbeta hållbart också kan vara ett sätt att arbeta billigt, kan du till exempel återbruka för att ge gammalt material ett nytt liv?

Bidra till cirkulär ekonomi

- Vad händer med din produkt efter det att den har använts? Går den att återvinna, kompostera, uppgradera eller är den enkel att reparera? Kan det rentav vara en affärsidé för dig att ta tillbaka uttjänta produkter och renovera dem?
- Hur hanterar du avfall i ditt företag? Hur kan du arbeta för att minimera avfall, återanvända och källsortera så mycket som möjligt? Om du producerar något farligt avfall, vet du hur du ska hantera det på ett korrekt och säkert sätt?

Agera hållbart i alla delar av företagets verksamhet

- Hur hanterar du resor och transporter i ditt UF-företag? Kan du arbeta för att minska behovet av resor och transporter? Kan du själv i större utsträckning gå, cykla och åka kollektivtrafik i ditt arbete med företaget? Om du har deltagare eller kunder som reser i samband med företaget, kan du uppmuntra dem att gå, cykla eller resa kollektivt? Kan du välja lokalproducerade produkter och material och/eller välja mer hållbara transportsätt som båt eller järnväg för att transportera produkterna?
- Hur hanterar du energianvändning i ditt företag? Kan du arbeta för att minska din energianvändning? Kan du välja miljömärkt el från förnyelsebara källor som vind, sol eller vattenkraft?
- Fundera över olika inköp du gör i ditt företag, finns det mer hållbara val som du kan göra? (Det kan till exempel vara sådant som att trycka upp visitkort, köpa in kläder med företagets logotyp och att boka lokaler.)
- Hur tänker du kring tillgänglighet när det gäller dina tjänster? (Det kan till exempel gälla sådant som att boka funktionshinderanpassade lokaler för öppna föreläsningar, eller att tänka på att alla ska känna sig välkomna på ett evenemang som du anordnar.)
- Hur kommunicerar du ut ditt hållbarhetsarbete till dina kunder? Att uppmuntra och inspirera dina kunder till att göra mer socialt och miljömässigt hållbara val kan mycket väl vara en av de viktigaste insatserna som du kan göra. Det kan också föra med sig konkurrensfördelar och bidra till att fler vill köpa dina varor eller tjänster. Kommunicera mycket gärna ut ditt hållbarhetsarbete, men var noga med att tala sanning och att inte överdriva eller ljuga.

Lycka till!

Tips till elever för kontakt med företagen via telefon

Kontaktuppgifter till företag som ingår i boxen finner ni på Teknikens Hus webbplats. Företagen är förberedda på att elever kan komma att kontakta dem för att köpa spillmaterial att använda i sina UF-företag. Fundera gärna också på vilka andra företag som finns i er närhet och vilka typer av spillmaterial de kan ha.

Planera telefonsamtalet

- Tänk igenom ditt samtal och förbered dig. Vem ska du tala med, vad är ditt syfte och mål med samtalet?
- Skriv gärna upp de frågor som du vill ställa.
- Ta fram alla uppgifter om företaget som du har tillgång till och titta på deras hemsida, om det är ett företag som finns med i boxen kan du scanna QR-koden på kortet i boxen.
- Ha nära till anteckningsmaterial, så att du snabbt kan göra minnesanteckningar.

Presentation i telefon

- Presentera dig med namn, skola och att du arbetar med ett projekt som heter ”Från Skräp till Skatt” som går ut på att återvinna/återbruka spillmaterial från norrbottniska företag, och att du är intresserad av att använda deras spillmaterial i ditt UF-företag.
- Fråga om den du talar med har tid att prata med dig (om ert samtal inte var förbokad).
- Vänta på svaret innan du redogör för ditt fortsatta ärende.
- Är det rätt person du talar med? Kan det vara så att du ska tala med någon annan?

Visa intresse

- Var intresserad och närvarande i samtalet. Alla sinnen är inställda på ljud och det hörs om du inte är fokuserad.
- Lyssna på din kontakts frågor och önskemål, ta noteringar. Återkoppla.
- Sitter du, sitt bekvämt och ordentligt. Alltför avslappnad attityd hörs.
- Gör inte misstaget att äta och dricka, dessutom samtidigt trycka på tangentbordet. Alla dessa små saker du gör hörs.
- Tacka för att han/hon tog sig tid att besvara dina frågor.
- Be att få återkomma om du behöver diskutera med dina gruppmedlemmar om nya uppgifter framkommit.

Var en aktiv lyssnare

- Var aktiv som lyssnare.
- Hör och tänk igenom vad som sägs, avbryt inte. Om du frågar mitt i meningen är det lätt att den du talar med tappar tråden.

Kontakt via mail

- Tänk igenom vad du vill fråga.
- Presentera dig med namn, skola och att du arbetar med ett projekt som heter ”Från Skräp till Skatt” som går ut på att återvinna/återbruka spillmaterial från norrbottniska företag, och att du är intresserad av att använda deras spillmaterial i ditt UF-företag.
- Vad är ditt syfte och mål med kontakten?
- Är det rätt person du fått kontakter till? Om inte, be om tips vem du då kan kontakta.
- Ta fram alla uppgifter om företaget som du har tillgång till och titta på deras hemsida, om det är ett företag som finns med i boxen kan du scanna QR-koden på kortet i boxen.
- Avsluta mailet på ett trevligt och positivt sätt, med till exempel Tack på förhand/Med vänliga hälsningar och dina kontaktuppgifter.

Var inte rädd för att höra av dig! Alla företag som är med i Från Skräp till Skatt är beredda på att UF-företagare kan höra av sig till dem. Om du hör av dig till ett annat företag så är chansen också stor att de kommer att vara positivt inställda.

Lycka till!

Mer information

Hållbarhet för företag: <https://www.verksamt.se/starta/hallbart-foretagande>

Ellen MacArthur Foundation: <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/>

The Story of Stuff: <https://www.storyofstuff.org/movies/story-of-stuff/>

Naturskyddsföreningen: <https://www.naturskyddsforeningen.se/skola/cirkular-ekonomi>

Dela är det nya äga – en dokumentärfilm om kollaborativ konsumtion:

<http://www.delafilmen.info/>

Övningar

Vi har delat in övningarna i fyra olika kategorier. Den första kategorin är övningar som direkt utgår ifrån Från Skräp till Skatt-materialet och ger några olika exempel på hur lärare och elever kan arbeta med spillmaterialet. Den andra kategorin innehåller övningar kring cirkulär ekonomi och hållbar produktdesign. Den tredje fokuserar på hållbart entreprenörskap, särskilt för UF-företagare. I den fjärde kategorin har vi samlat lite övningar kring hållbar konsumtion och hållbar utveckling som kan användas för att arbeta vidare med dessa teman.

1. Övningar som utgår ifrån Från Skräp till Skatt-materialet

Spillmaterialbrainstorming med varianter

Syfte med övningen: Låta eleverna bekanta sig med spillmaterialen och brainstorma kring hur de skulle kunna användas. En snabb och rolig övning för att komma i gång med idégenerering.

Material: Pennor, papper, gärna stora blädderblockspapper. Klocka för att hålla tiden.

Tidsåtgång: 5 min

Förberedelser: Dela in eleverna i grupper, 4–5 personer per grupp. Välj ut ett av spillmaterialen som alla grupperna ska brainstorma kring.

Vilka produkter eller tjänster skulle det här materialet kunna användas till? Eleverna har tre minuter på sig att brainstorma så många idéer som möjligt och skriva ner dem på papper eller på en Padlet eller annat digitalt alternativ. Efter tre minuter har gått, räkna ihop vilken grupp som kommit på flest idéer och applådera vinnarna. Låt eleverna läsa upp sina förslag för varandra.

Variant med tre omgångar

Upprepa övningen med totalt tre olika material. Den grupp som kommit på flest idéer sammanlagt vinner. Tidsåtgång cirka 15 minuter.

Variant med flera material

Låt varje grupp få var sitt material och låt dem skriva upp sina idéer på papper eller på en Padlet eller annat digitalt alternativ. I den första varianten av övningen genererar klassen en mängd idéer kring ett material, här genererar de idéer kring flera olika material. Avsluta med att låta eleverna presentera sina olika material och sina idéer för varandra.

Från spillmaterial till UF-affärsidé

Syfte med övningen: Låta eleverna utveckla konkreta idéer för UF-affärsidéer utifrån spillmaterialen. I slutet av övningen har klassen tillsammans tagit fram en mängd affärsidéer och samtidigt övat sig på att komma på, välja ut, förfina och presentera en affärsidé för ett UF-företag.

Material: Pennor, papper, gärna stora blädderblockspapper. Klocka för att hålla tiden.

Tidsåtgång: cirka 1 h (för kortare tid, låt eleverna göra övningen med ett eller två spillmaterial i stället för tre olika material).

Förberedelser: Dela in eleverna i grupper, 4–5 personer per grupp. Varje grupp väljer ut 3 av spillmaterialen som de vill brainstorma kring. (Flera grupper kan välja samma material om de vill.)

Fas 1: Brainstorming, 3 material, 3 minuter vardera

Eleverna börjar med sitt första spillmaterial. Vilka produkter eller tjänster skulle det här materialet kunna användas till? De har tre minuter på sig att brainstorma så många idéer som möjligt och skriva ner dem på papper.

Eleverna tar ett nytt papper och gör samma sak med sitt andra spillmaterial. De har tre minuter på sig för att brainstorma så många idéer som möjligt och skriva ner dem på papper.

Eleverna tar ett nytt papper och upprepar processen med sitt tredje spillmaterial. De har tre minuter på sig för att brainstorma så många idéer som möjligt och skriva ner dem på papper.

Avsluta med att räkna ihop vilken grupp som kommit på flest idéer och applådera vinnarna.

Fas 2: Sällning, 3 material, 5 minuter vardera

Eleverna börjar med sitt första spillmaterial och sin första lista med idéer. Vilka av deras idéer skulle kunna fungera som affärsidéer för UF-företag? De har fem minuter på sig att gå igenom sin lista med idéer, stryka de idéer som de inte tycker skulle fungera och lyfta fram de idéer

som går att använda på riktigt. Om de kommer på fler idéer som kan fungera kan de skriva ner dem också. Det skulle även kunna vara idéer som kombinerar flera spillmaterial.

Eleverna gör samma sak med sitt andra spillmaterial och sin andra lista med idéer. Vilka av deras idéer skulle kunna fungera som affärsidéer för UF-företag? De har fem minuter på sig.

Eleverna upprepar processen med sin tredje lista med idéer. De har fem minuter på sig.

Fas 3: Välj ut och utveckla tre idéer, 1 – 3 material, 10 minuter

Eleverna går igenom sina tre listor med idéer och väljer ut tre favoritidéer. Det kan vara tre idéer som handlar om ett av materialen, eller tre idéer som handlar om flera olika material. De har totalt 10 minuter på sig att vidareutveckla sina tre idéer. Hur skulle de kunna se ut och fungera i praktiken?

Fas 4: Förbered en kort presentation av de tre idéerna, 5 minuter

Eleverna har fem minuter på sig för att förbereda en kort presentation av sina tre favoritidéer. Sedan presenterar eleverna sina idéer för resten av klassen.

Tips vid brainstorming-övningar

- Säkerställ att alla vet vad brainstormingen ska handla om.
- Välkomna alla idéer! Inget kritiskt tänkande i brainstorming-fasen, det kommer senare. Ibland kan den galnaste idén leda vidare till den mest praktiskt användbara. Kombinera gärna idéer och bygg gärna vidare på varandras tankar.
- Se till att alla har var sin penna och skriv ner alla idéer.
- Det är ofta bra att växla mellan att deltagarna funderar och skriver ner idéer tyst för sig själva en stund och sedan brainstormar i grupp.
- Lärarna ska vara passiva. Det kommer bli stunder när arbetet står still, speciellt de första 20 minuterna. När ni som lärare känner för att ingripa, ta en kopp kaffe i stället. När halva tiden gått, uppmärksamma eleverna på det. Då kommer arbetet i gång på allvar.
- Vi rekommenderar att avsluta all brainstorming med en pitch (kort presentation) på begränsat antal minuter. Deltagarna ska även lämna in en kort skriftlig förklaring. Vid pitchen ska publiken ge feedback. Positiv feedback och frågor är bra, men ifrågasättande eller negativa kommentarer hör inte hemma här.

2. Övningar kring cirkulär ekonomi och hållbar produktdesign

Linjär vs. Cirkulär ekonomi

Syfte med övningen: Konkretisera cirkulär ekonomi och linjär ekonomi i relation till olika produkters produktionskedjor samt visa på komplexiteten med att finna all information. Lyfta fram hur produkter runt omkring oss är del av både cirkulär ekonomi och linjär ekonomi. Låta eleverna fundera över hur en mer eller helt cirkulär ekonomi skulle kunna se ut.

Material: Pennor, papper. Tillgång till dator, mobil, surfplatta.

Tidsåtgång: Kan genomföras på 20 minuter eller ta flera dagar, beroende på fokus.

Förberedelser: Dela in eleverna i grupper, 3 – 5 personer per grupp. Låt grupperna välja en produkt eller dela ut en produkt till varje grupp. Välj relativt enkla produkter, som en t-shirt, en stol eller en penna, hellre än en dator eller en lastbil.

Fas 1: Informationsinhämtning

Låt eleverna söka information om hur produkten tillverkas, var den tillverkas och hur produktionskedjan ser ut.

Exempel på frågor:

- Var kan man köpa produkten?
- Var och hur tillverkas den och vilka råmaterial består produkten av?
- Var kommer materialen ifrån och hur produceras de?
- Kan produkten repareras eller återbrukas? Kan den återvinnas? Går den att plocka isär på ett enkelt sätt så att de olika materialen kan återanvändas eller återvinnas?
- Skulle den kunna produceras på mer hållbara sätt?

Fas 2: Linjär ekonomi och cirkulär ekonomi

Låt eleverna analysera den information de har samlat ihop. Har produkten en huvudsakligen cirkulär eller linjär produktionskedja? Ge konkreta exempel på cirkulära och linjära inslag. Finns det sätt som produktionskedjan skulle kunna bli mer cirkulär?

Fas 3: Ta fram produktförslag

Låt eleverna ta fram förslag på en cirkulär produkt som uppfyller samma behov som ursprungsprodukten. (Om de har valt en produkt som redan har en cirkulär produktionskedja kan de göra tvärtom, hur skulle en linjär produktionskedja för den produkten se ut?)

Vad är poängen med en cirkulär produktionskedja och vad har det för betydelse om produktionskedjan är linjär eller cirkulär?

Tips på företag som berättar mer om produktionskedjan:

Houdini <https://houdinisportswear.com/sv-se/sustainability>

IKEA <https://www.ikea.com/se/sv/this-is-ikea/climate-environment/>

Woolpower <https://woolpower.se/var-leverantorskedja/>

Designa o/hållbara förpackningar

Syfte med övningen: Låta eleverna utforska vad som kännetecknar mer eller mindre hållbar design genom konkreta exempel.

Material: Whiteboard med penna eller PowerPoint, pennor, 3 pappersark per grupp. Klocka för att hålla tiden.

Tidsåtgång: 25 – 30 min.

Att ta fram hållbara produkter handlar mycket om att tänka igenom design och livscykel. Fundera på följande frågor:

- Behövs förpackningen?
- Vad är förpackningen gjord av?
- Hur mycket material behövs för att tillverka förpackningen?
- Var kommer materialen ifrån och hur är förpackningen tillverkad?
- Hur transporteras förpackningen?
- Vad händer med förpackningen efter att den har använts?
- Kan förpackningen återanvändas, återbrukas, återvinnas?

Be eleverna komma med några förslag på förpackningar som de tycker är mer eller mindre miljömässigt hållbara. (Ett exempel är förpackningar som blandar flera material så att de inte går att separera för återvinning, jämfört med förpackningar som enkelt går att ta isär för återvinning.)

Dela in eleverna i grupper, 4 – 5 personer per grupp. Dela ut ett vitt pappersark, pennor och en sak att skapa en förpackning till per grupp.

Hur skulle den här förpackningen kunna göras på ett så miljömässigt och socialt ohållbart sätt som möjligt? Låt eleverna brainstorma i sina grupper och skriva ner sina idéer på papper. Cirka 5 minuter.

Dela ut ett nytt tomt pappersark. Hur skulle den här förpackningen kunna göras på ett så miljömässigt och socialt hållbart sätt som möjligt? Låt eleverna brainstorma i sina grupper och skriva ner sina idéer på papper. Cirka 5 minuter.

Dela ut ett nytt pappersark till grupperna. Nu är deras uppgift att göra en konkret design på en miljömässigt hållbar förpackning till sin sak. Be dem rita och förklara på pappret. De har 10 minuter på sig. Låt eleverna förklara och visa upp sina förpackningsidéer för varandra.

Designa en hållbar förpackning för...

Hörlurar	Mobiltelefon	Ögonskugga
Take away-kaffe	Plantjord	Godis
Smoothie	Läsk	Take away-lunch
Småkakor	Krossade tomater	Tandkräm
Schampo	Tulpaner	Stearinljus

Uppgift ur Naturskyddsföreningens lektionsbank:

<https://www.naturskyddsforeningen.se/skola/>

Syftet med övningen: är att fundera på hur konsumtion påverkar samhället och reflektera kring cirkulär respektive linjär ekonomi.

Tidsåtgång: 40 – 60 minuter.

Förberedelser: Välj om det ska vara ett gruppuppdrag eller ett individuellt arbete. Antingen förbereder läraren prylar som eleverna ska undersöka eller så får eleverna till uppdrag att hitta prylar hemma eller via internet, som de tycker är onödiga. Hitta så mycket information du kan om prylen. Ett tips är att läsa produktbeskrivningen av prylen på webbsidor som säljer den.

Uppdrag 1

Börja med att försöka ta reda på varför din pryl över huvud taget finns. Utgå ifrån följande frågor:

- Beskriv prylen och varför du tycker att den är onödig.
- Vilka tror du skulle vilja ha prylen?
- Kan den användas till mer än en sak?

Uppdrag 2

Ta reda på mer om din onödiga pryl. Utgå ifrån följande frågor:

- Vilka olika material och komponenter består prylen av? Går den att återvinna?
- Var tror du att prylen har tillverkats? Varför just där?
- Vad kan tillverkningen av prylen ge för konsekvenser för miljö och människor?
- Går det att reparera prylen om den går sönder?

Uppdrag 3

Beskriv hur överkonsumtionen påverkar samhället. Utgå ifrån följande frågor:

- Varför tror du att folk köper prylar som de egentligen inte behöver?
- Vilka argument finns det för och emot tillverkning och konsumtion av prylar?
- Vad behöver du som konsument veta om tillverkningen av en pryl för att göra ett ansvarsfullt val med hänsyn till både miljö och människor?
- Kan konsumenter bidra till en hållbar utveckling? I så fall, hur?

Syfte med övningen: Låta eleverna kreativt tänka igenom hur olika affärsidéer kan genomföras mer eller mindre miljömässigt och socialt hållbart.

Material: Utskrivna produktbilder, whiteboard med penna eller PowerPoint, pennor, 2 pappersark per grupp. Klocka för att hålla tiden.

Tidsåtgång: 20 – 25 min.

Förberedelser: Rita upp modellen för hållbar utveckling med tre cirklar på tavlan eller visa upp den på PowerPoint. Förklara de tre olika sfärerna och att hållbarhet handlar om balans och att ta hänsyn till miljömässiga, sociala och ekonomiska aspekter. Den här övningen kommer att fokusera på miljömässig och social hållbarhet. Dela in eleverna i grupper, 4 – 5 personer per grupp. Dela ut ett vitt pappersark, pennor och en av produktbilderna per grupp.

Alternativt: Välj ut en eller två produkter eller tjänster som hela klassen brainstormar om tillsammans.

Hur skulle den här produkten eller tjänsten kunna göras på ett så miljömässigt och socialt ohållbart sätt som möjligt? Låt eleverna brainstorma i sina grupper och skriva ner sina idéer på papper. Cirka 5 minuter.

Dela ut ett nytt tomt pappersark. Hur skulle den här produkten eller tjänsten kunna göras på ett så miljömässigt och socialt hållbart sätt som möjligt? Låt eleverna brainstorma i sina grupper och skriva ner sina idéer på papper. Cirka 5 minuter.

Efteråt, låt eleverna redovisa kort för varandra, hur skulle de tillverka produkten eller leverera tjänsten på ett ohållbart sätt? Hur skulle de tillverka produkten eller leverera tjänsten på ett hållbart sätt?

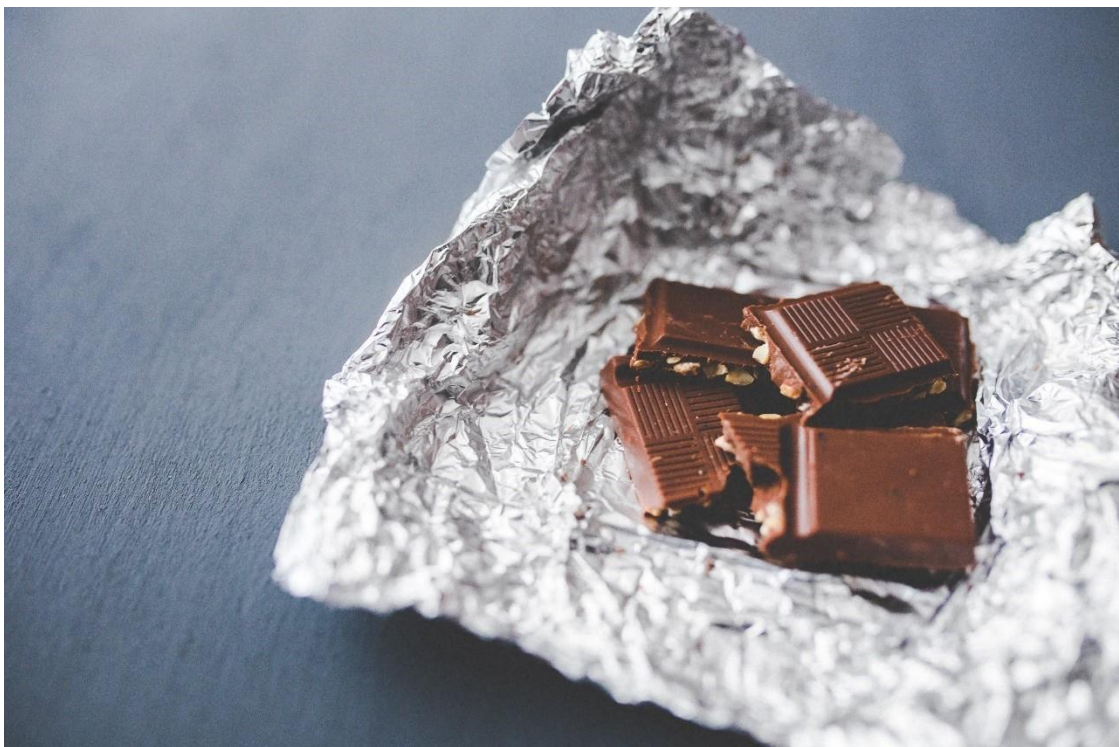
Efter att alla har redovisat, diskutera, ser ni gemensamma nämnare mellan de ohållbara produktionssätten? Ser ni gemensamma nämnare mellan de hållbara produktionssätten? Vad innebär det att tillverka en produkt eller leverera en tjänst på ett mer hållbart sätt?

T-shirt

(Bilderna är hämtade från pexels.com)

Choklad

Blockljus

Snöskottning

Upptädande

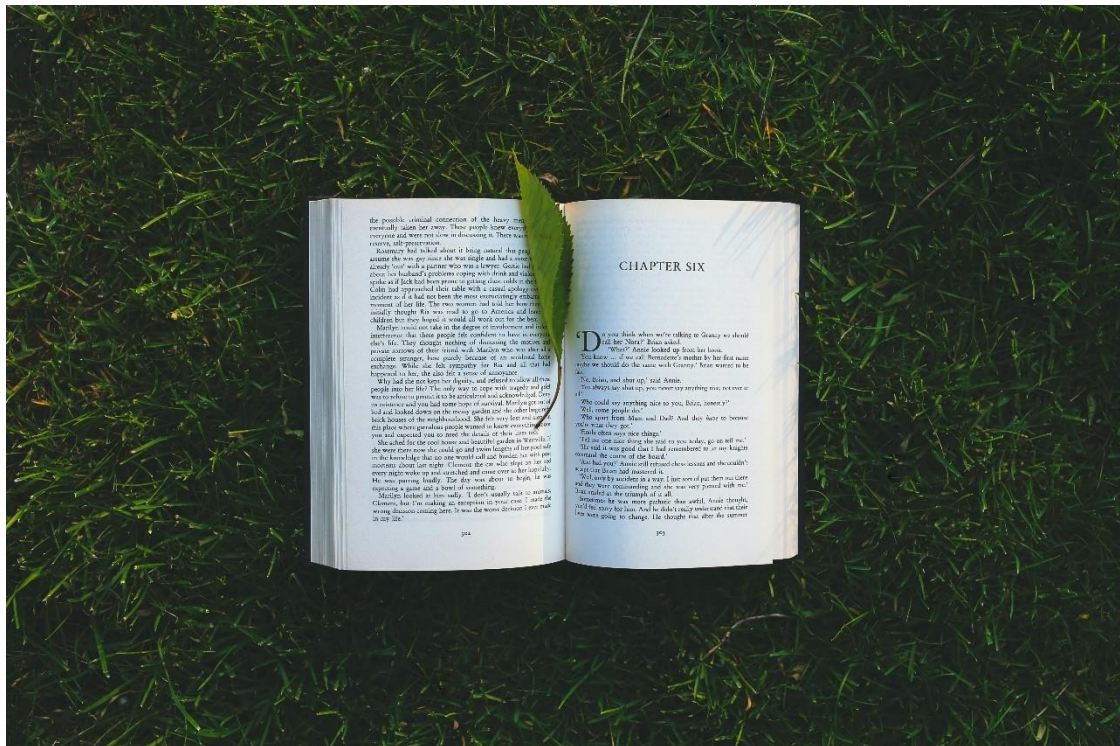
Smycken

Bomullsrondeller

Bok

Krukväxter

3. Övningar kring hållbart entreprenörskap för UF-företagare

Vad vill ni med ert UF-företagande?

Syfte med övningen: Fundera över det egna syftet med UF-företaget.

Material: Pennor, papper och eventuellt post-it lappar.

Tidsåtgång: Det här arbetet går att genomföra på en timme, men kan också ta flera dagar, beroende på vilken nivå som arbetet läggs på.

Förberedelser: Dela in eleverna i sina UF-företag.

Genomförande: Begreppet hållbart entreprenörskap är till stor del kopplat till att förändra syftet med ett företag, till exempel att gå från vinstmaximering till att skapa så kallat delat värde och bidra till att värde skapas inte bara för företagets ägare utan även till andra intressenter som påverkas av företaget.

Hållbart entreprenörskap kan även handla om att företaget i första hand skapas för att lösa ett problem i samhället och inte i första hand bara för att tjäna pengar. Diskutera utifrån frågorna:

- Hur tänker ni om det?
- Hur kan ni i ert företagande vara en del av det?

Analysera produktionskedjan i UF-företaget

Syfte med övningen: Låta eleverna få en större förståelse för den miljömässiga och sociala påverkan som deras UF-företag bidrar till. De får också arbeta med hur de kan stärka sin positiva påverkan och minska sin negativa påverkan.

Material: Pennor, papper, post-it lappar, stora blädderblockspapper, datorer eller mobiltelefoner för att söka information.

Tidsåtgång: Det här arbetet går att genomföra på en timme, men kan också ta flera dagar, beroende på vilken nivå som arbetet läggs på.

Förberedelser: Dela in eleverna i sina UF-företag.

Genomförande: Låt eleverna granska produktionskedjan för sin produkt eller tjänst och fundera över vilken miljömässig och social påverkan som de bidrar till i de olika leden. Låt dem även fundera över vilka andra aktiviteter de gör i företaget som har en miljöpåverkan eller en social påverkan. De kan gärna brainstorma tillsammans och skriva ner alla idéer på post-it lappar, en post-it lapp per idé. Låt dem också söka information via internet.

Be dem skissa upp allt de kommer fram till på stora blädderblockspapper, tavla eller med post-it lappar så att de får en tydlig överblick över miljöpåverkan och den sociala påverkan i sitt UF-företag.

Låt dem brainstorma potentiella lösningar för att stärka positiv påverkan och minska negativ påverkan.

De kan även med fördel samarbeta med andra UF-företag i samma eller en liknande bransch för att identifiera påverkan och hitta lösningar. Låt dem till exempel presentera vad de kommit fram till för två andra UF-företag som får komma med feedback. Byt presentatör tills alla företag har fått berätta och har fått feedback på sina idéer.

Ett tips för att eleverna ska få bättre koll på sin produktionskedja är att låta dem kontakta relevanta branschorganisationer och påverkansorganisationer för att be dem om förslag och råd.

Hållbar Business Model Canvas

Syfte med övningen: Introducera verktyget Hållbar Business Model Canvas (HBMC), som används för att beskriva, analysera och designa affärsmodeller. Det är ett verktyg för att på ett strukturerat sätt beskriva sin egen eller andras affärsmodeller. Genom att använda HBMC kan eleverna få insikter om kundsegment, vilket värde företaget levererar via vilken kanal och hur företagets intäkter och kostnadsströmmar ser ut.

Förberedelser: För att börja träna på verktyget; välj i förväg ut vilka företag som eleverna ska fundera kring. Bestäm om arbetet ska göras i helklass eller i grupp, grupper om 3 – 4 personer brukar vara passande.

Material: Utskrivna HBMC. Pennor, ev. post-it-lappar, sudd

Tidsåtgång: cirka 30 minuter.

Uppdrag 1

Analysera kända företag, gärna cirkulära, med hjälp av Hållbar Business Model Canvas

Fundera kring:

- Vilka delar av företagets produktionskedjor är linjära, vilka är cirkulära?
- Har utveckling skett i företaget? Hur/vad/varför?

Redovisa hela eller delar av canvasen för att belysa olika delar samt för att vidga elevernas perspektiv.

Uppdrag 2

Analysera ett fiktivt företag eller ert eget blivande UF-företag

Fundera kring hur det skulle kunna gå att arbeta mer cirkulärt i företaget, till exempel genom materialval, design för bättre återvinning, tillverkning, transporter, med mera.

Går det att sakta ner resursflödet i företaget? Det kan till exempel handla om att göra så att produkterna håller längre och går lättare att reparera, eller att flera konsumenter delar på en produkt så att det behövs färre produkter.

Exempel på Hållbar Business Model Canvas:

Hållbar Business Model Canvas

Företag: _____ Datum: _____ Version: _____

<p>Samarbetspartners (8)</p> <p>Vilka är våra viktigaste leverantörer? Hur säkerställer vi att de arbetar hållbart (leverans och produktion)</p> <p>Vilka är våra viktigaste samarbetspartners för att förverkliga vår affärsidé och vår verksamhet?</p> <p>Vilka är våra viktigaste samarbetspartners för att bli ett hållbart UF-företag?</p> <p>Vilka resurser får vi av dem?</p>	<p>Aktiviteter (6)</p> <p>Vilka är våra huvudaktiviteter? Vad behöver vi göra för att kunna leverera till vår målgrupp? (ex tillverkning, distribution)</p> <p>Kan vi justera våra aktiviteter för att säkerställa hållbarhet?</p>	<p>Värdeerbjudande (1)</p> <p>Vilken är vår produkt/vårt erbjudande? Varför vill vi erbjuda den här produkten? Varför är den viktig för oss? Vilket värde skapar vi åt kunden?</p> <p>Vilka av kundens problem löser vi vi och vilka av kundens behov tillfredställer vi? Kan vi göra det på ett hållbart sätt?</p> <p>Erbjuder vi olika kundgrupper olika saker?</p> <p>Kan vi se till att hållbarhet till ett kundvärde?</p> <p>Är ägande av produkten nödvändigt eller finns det andra lösningar?</p> <p>Kan vi förlänga produktens livscykel?</p> <p>Kan man återvinna produkten? Vilken är vår produkt/vårt erbjudande? Varför vill vi erbjuda den här produkten? Varför är den viktig för oss? Vilket värde skapar vi åt kunden?</p>	<p>Kundrelation (3)</p> <p>Vilken relation vill vi ha till våra kunder? Vad är kundens förväntningar på vår relation? Förväntar sig olika kundgrupper olika relationer? Vad kostar det att bevara relationerna?</p>	<p>Kunder (2)</p> <p>Vilka är våra absolut viktigaste kunder? För vem skapar vi ett värde? Hur kan vi hjälpa dem att agera hållbart? Hur kan de hjälpa oss att sprida och främja vår hållbara lösning?</p>
<p>Kostnadsstruktur (9)</p> <p>Vilka är våra mest betydande kostnaderna? Vilka resurser och aktiviteter är dyrast? Vilka resurser är minst hållbara? Finns det alternativ som är mer hållbara? Är det ekonomiskt rimligt att växla till ett mer hållbart alternativ?</p>	<p>Resurser (7)</p> <p>Vilka resurser (naturliga, energi, tekniska, mänskliga) behövs för att leverera vårt värdeerbjudande? Hur gör vi för att använda så hållbara resurser som möjligt?</p>	<p>Subventionering</p> <p>Den här kan vara svår att få till under ett UF-år men det kan vara bra att känna till att det ibland finns subventioner för företag som vill arbeta hållbart. Det kan också finnas bidrag att söka och andra möjligheter till ekonomiskt stöd.</p>	<p>Kanaler/Distribution (4)</p> <p>Hur vill våra kunder nås? Hur ska vi leverera vår produkt eller tjänst? Vilket sätt fungerar bäst? Vilka sätt är mest hållbart? Vilket sätt är mest kostnadseffektivt?</p>	<p>Intäktströmmar (5)</p> <p>Vad är våra kunder beredda att betala för? Hur och när sker betalningarna? Är kunderna beredda att betala mer för en mer hållbar produkt? Hurdan är vår prissättningsmodell? Stimulerar den till ett hållbart kundbeteende?</p>
<p>Negativ påverkan (Minimera) (10)</p> <p>Vilka är de mest negativa effekterna (direkt och indirekt) av vår produkt på miljö, samhälle & ekonomi? Hur kan dessa effekter minimeras?</p>	<p>Påverkan (12)</p> <p>Hur stärks vårt värdeerbjudande av förbättringarna som skapas och/eller aktiviteter för att minska försämringarna?</p>	<p>Positiv påverkan (Maximera) (11)</p> <p>Vilka är de mest positiva effekterna (direkt och indirekt) av vår produkt på miljö, samhälle & ekonomi? Hur kan dessa effekter maximeras?</p>		

Hållbar Business Model Canvas

Företag: _____ Datum: _____ Version: _____

Samarbetspartners (8)	Aktiviteter (6)	Värdeerbjudande (1)	Kundrelation (3)	Kunder (2)
Resurser (7)			Kanaler/Distribution (4)	
Kostnadsstruktur (9)	Subventionering	Intäktströmmar (5)		
Negativ påverkan (Minimera) (10)	Påverkan (12)	Positiv påverkan (Maximera) (11)		

4. Övningar kring hållbar konsumtion och hållbar utveckling

Värderingsövningar

Syfte med övningarna: Att ge eleverna möjlighet att själva göra ställningstaganden och att synliggöra åsikter i elevgruppen på ett tydligt sätt. Att uppmärksamma och ta ställning till sina och andras konsumtionsvanor och att argumentera för sin åsikt och lyssna på andras för att vidga sina kunskaper och föreställningar.

Tidsåtgång: 10 – 30 minuter per övning, beroende på hur många frågor och hur mycket diskussion det blir.

Informera eleverna om att det inte finns några känslor eller ställningstaganden som är rätt eller fel och att det är viktigt att visa respekt för det andra känner och tycker. Varken känslor eller åsikter ska värderas, men får gärna ifrågasättas.

Läs upp ett påstående och låt eleverna ställa sig där de tycker att de "hör hemma". Ställ följdfrågor som till exempel *varför, hur tänker du, vad kan vi göra*. Diskutera först i grupperna där eleverna står och därefter i helklass.

Ta ställning: Ja eller Nej

Denna övning går ut på att ta ställning i påståenden, håller med eller inte.

Bestäm var eleverna ska ställa sig om de håller med om påståendet (ja) och var de ställer sig om de inte håller med (nej).

Mitt emellan kan man ha en skala eller en frizon för de som inte vill eller kan ta ställning för antingen eller. Tillsammans kan eleverna diskutera varför de står där de står. Argumenten kan användas för att få över fler till sin sida. Det är okej att byta plats när argumenten presenterats.

Förslag på ställningstaganden. Välj/lägg till utifrån syfte med övningen:

- Jag kan avstå från resor med flyg under semestern.
- Jag kan tänka mig att köpa second-hand-kläder.
- Jag behöver verkligen alla de prylar jag äger.
- Det är bra att klimatförändringarna gör det varmare i världen.
- Kärnkraften bör avvecklas.
- Vi i ett rikt land som Sverige bör ta ett större ansvar för en hållbar omställning.
- Jag har ett ansvar för hur min konsumtion påverkar andra människor.
- Andra arter har rätt att få finnas för sin egen skull, oavsett om de är användbara för människor eller inte.

- Alla måste försöka använda mindre energi.
- Skolan bör endast servera vegetarisk mat.
- Kollektivtrafiken ska vara gratis för alla.
- Skolan bör sänka inomhustemperaturen med två grader.
- Alla måste få köra så mycket bil de vill.
- Vi måste tänka på framtida generationers möjligheter att överleva.
- Jag kan tänka mig att betala mer för saker som är tillverkade på ett schysst sätt.

(Diskutera i grupp och delge sedan argumenten till ert val. Ja=Håller med, Nej=Håller inte med.)

Fyra hörn

Denna övning går ut på att ta ställning till en fråga, med fyra val i fyra olika hörn. Det är möjligt att låta eleverna i varje hörn motivera för varandra varför de ställt sig där. En elev från varje hörn redovisar sedan deras ställningstaganden för hela klassen. Mitt i rummet kan man ha en frizon för de som inte vill eller kan ta ställning.

Det är okej att byta hörn när argumenten presenterats. Diskutera i grupp och delge sedan argumenten till ert val. Ställ dig i det hörn som passar din åsikt bäst.

Exempel på frågeställningar:

Varför slängs mat i skolmatsalen?

(Vi slänger i genomsnitt 103 kg mat /per person och år)

1. Folk tar för mycket
2. Bråttom - kompisarna går
3. Ogillar maten
4. Annat alternativ

Vilken är huvudorsaken till klimatförändringar på jorden?

1. Den viktigaste orsaken är hur stater använder och tillåter användning av naturresurser som till exempel i jordbruk, skogsbruk och gruvbrytning.
2. Den viktigaste orsaken är hur företag producerar sina varor och tjänster och de utsläpp de bidrar med när de gör det.
3. Den viktigaste orsaken är enskilda människors livsstil med hög individuell konsumtion av varor och energi.
4. Annat alternativ.

Vilka länder måste ta ett större ansvar för att begränsa klimatförändringarna?

1. Ansvaret ligger främst på de länder som haft störst utsläpp av växthusgaser historiskt sett. De länderna har fått stora fördelar på grund av att de har använt fossila bränslen och nu är det dags att de betalar tillbaka.
2. Ansvaret ligger främst på de länder som har störst utsläpp av växthusgaser idag, oavsett om de har höga eller låga utsläpp per capita. De länderna har störst miljöpåverkan på grund av sina höga utsläpp och därför behöver de ta mest ansvar.
3. Ansvaret ligger främst på de länder som vägrar skriva på internationella avtal och begränsningar av växthusutsläpp. De försöker ju inte ens göra rätt och ta ansvar för sin del av arbetet, så därför har de störst ansvar.
4. Ansvaret ligger på alla länder, oavsett inkomstnivå eller hur mycket utsläpp de har bidragit med eller bidrar med nu – alla länder bär ett lika stort ansvar för vår gemensamma jord.

Vad kan vi i Sverige göra för bidra till en hållbar utveckling?

1. Vi i Sverige lever i ett rikt land med goda förutsättningar att göra skillnad. Vi bör göra allt vad vi kan för att vi själva ska ställa om till mer hållbarhet och för att andra länder ska följa efter. Vi kan bli ett föregångsland.
2. Vad vi i Sverige gör spelar ingen roll – vi är ändå ett så litet land så vår påverkan på miljö och klimat är försumbar.
3. Svenska regeringen måste agera i till exempel EU och FN för internationella överenskommelser i dessa frågor.
4. Annat alternativ.

Vad kan jag som individ göra för att bidra till en hållbar utveckling?

1. Jag kan göra personliga val som att minska min konsumtion, äta mer miljövänligt, undvika att resa med flyg, med mera.
2. Jag kan engagera mig för att skapa skillnad, till exempel genom att rösta på partier som jag tycker har en bra miljöpolitik, delta i kampanjer, skriva debattartiklar, engagera mig tillsammans med andra människor på min skola eller i en förening eller organisation som arbetar med hållbarhetsfrågor.
3. Jag kan skaffa mig kunskap och läsa på för att kunna göra skillnad senare.
4. Eget alternativ

Skalan/Heta linjen

Genom hela klassrummet går en osynlig linje, en skala. Du ställer ett påstående och eleverna tänker tyst för sig själva och placerar sig sedan på skalan utifrån vilken grad de håller med påståendet. Från ”Nej, jag håller inte alls med” till ”Ja, jag håller med helt och hållet”.

Inled gärna med något lättsamt påstående så att alla känner sig bekväma. Det är viktigt att eleverna gör egna beslut och gör detta tyst för sig själva. Eleverna får inte kommentera varandras val. Fråga några elever från olika delar på skalan varför de ställde sig där de står efter varje påstående. Fråga slutligen om någon vill flytta sig efter att ha hört hur andra har tänkt. Om det går, låt eleverna ställa sig i en liten båge när de väl ställt sig på skalan, då blir det lättare att se varandra och lättare att hålla fokus på det som sägs.

Fattigdomen i världen kan utrotas.

- Ja absolut, det håller jag med om.
- Nej, det håller jag inte med om, det är omöjligt.

Det är bra att barn arbetar istället för att gå i skolan.

- Ja, det håller jag med om.
- Nej, det håller jag inte alls med om.

Det finns fattigdom i Sverige.

- Ja, det finns många fattiga.
- Nej, bara enskilda fall.

Det är ok att köpa något som är producerat med hjälp av barnarbete.

- Ja, det håller jag med om. Vi kan inte ta ansvar för hur barn i andra länder har det.
- Nej håller inte med alls. Det är det sista jag vill köpa.

Priset är det viktigaste när jag väljer mellan att köpa olika sorters bananer.

- Ja. Jag köper alltid den billigaste bananen, oavsett vad de olika priserna beror på.
- Nej. Det finns andra saker som är mycket viktigare än priset.

Det är de stora företagens fel att odlare i länder med utbredd fattigdom inte får tillräckligt betalt för sitt arbete och det de odlar. Vi konsumenter kan inte påverka detta.

- Ja, det håller jag med om.
- Nej, det håller jag inte alls med om.

Inspiration hämtad från:

https://cdn.abicart.com/shop/ws57/53857/art57/44459757-98f13e-KO_PER_DU_DET_H_R-2016.pdf

Hållbar konsumtion

Syfte med övningen: Syftet med lektionen är att uppmärksamma sina egna levnadsvanor och konsumtion samt att lyssna på andras uppfattningar. Att tillsammans med andra ta ställning, resonera och komma överens med andra kring konsumtion och ansvar för var och ens ekologiska fotavtryck.

Tidsåtgång: cirka 60 minuter

Mål 12 – Hållbar konsumtion och produktion

Sverige är ett av de länder i världen som har störst ekologiskt fotavtryck. Om alla människor på jorden skulle leva som i Sverige så skulle det behövas 4,2 jordklot. Hur är det med din egen konsumtion? Vilket ansvar har du och vad kan du göra för att minska ditt eget ekologiska fotavtryck?

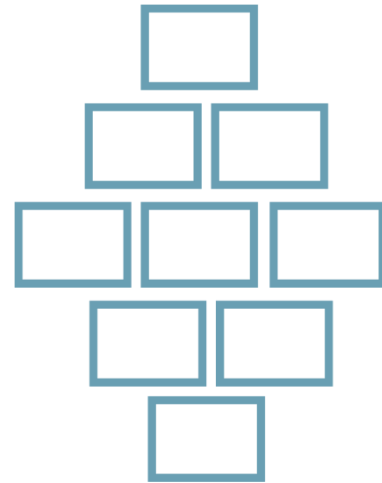
Genomförande:

Dela in er i grupper om tre till fyra och rangordna er konsumtion i diamanten. Placera det *mest viktiga* högst upp och det *minst viktiga* av era val längst ner. Välj de *nio* viktigaste sakerna för er och diskutera sedan i helklass.

Vad är viktigast för er? Rangordna:

Konst	Konserter
Telefon	Film
Kläder	Datorprogram/appar
Tvättmaskin	Kamera
Brödrost	Böcker
Spis	Restaurangbesök
Kylskåp	Möbler
Smycken	Godis/fika/chips
Parfym/kosmetika	Kaffe/te/choklad
Kött	Läsk
Dator	Idrottsevenemang
Internet	Flaskvatten
Husdjur	Bananer
Semesterresor	Fisk
Bil	Spel
Leksaker	Teater
Musik	Egna förslag...

Diskutera i grupper

- Hur tror ni att era konsumtionsvanor påverkar en hållbar utveckling globalt sett?
- Vilket av era val har störst påverkan?
- Vilket av era val är mest hållbart?
- Vad kan du göra för att minska ditt ekologiska fotavtryck?
- Vilka av de 17 globala målen berörs inte av din konsumtion?
- Vad bör vi göra på lokal, regional och global nivå för att få en hållbar utveckling?
- Vilka länder i världen har störst ekologiskt fotavtryck och varför tror du att det är så?
- Landlevande arter minskade med 38 % mellan 1970 och 2012. Varför minskar antalet elefanter och hur är det kopplat till konsumtion?

Utgå gärna från WWFs sida och gå in på Living Planet Report 2016

<http://www.wwf.se/rapport/living-planet-report/>

Övningen är inspirerad av: globalamalen.se/skola/skolmaterial/hallbar-konsumtion-mal-12/

Idé och Design: Arvid Lundberg, Beskrivning: Linda Strandenhed

Syfte med övningen: Att låta deltagarna reflektera över sin egen konsumtion och hur de på ett personligt plan kan arbeta för minskande ekologiska fotavtryck. Övningen bygger på Participatory Rural Appraisal, en metodik utvecklad av bland andra Robert Chambers (1983) för att engagera lokalbefolkning i landsbygdsutvecklingsprojekt. PRA strävar efter att aktivt involvera alla deltagare och att hjälpa grupper analysera sin egen situation.

Material: Ett rutnät till varje grupp (3 – 4 personer). Sex markörer till varje grupp.

Tidsåtgång: 40 – 60 min (beroende på hur mycket diskussion som görs tillsammans).

Genomförande: Börja med att dela in deltagarna i smågrupper, tre till fyra personer fungerar bäst. Dela ut ett papper med rutnät till varje grupp. Varje grupp får sex markörer. Exempelvis kan böror eller okokta makaroner användas som markörer. Varje grupp får sedan diskutera och gemensamt komma fram till vilka av sex olika kategorier de vill prioritera och inom vilka kategorier de kan tänka sig att begränsa sin konsumtion.

De gör sina val genom att placera ut markörerna på rutnätet. Vill man välja den första kolumnen på pappret behöver man inte placera ut någon markör. Om man vill välja den andra kolumnen placerar man ut en markör, och om man vill välja den tredje kolumnen placerar man ut två markörer. Eftersom varje grupp bara har sex markörer innebär det att de inte kan välja kolumn tre i alla kategorier utan tvingas att prioritera. Vissa grupper har svårt att klara sig med bara sex markörer, medan andra ibland får markörer över.

Efter att alla grupper har gjort sina val, får alla grupper berätta vad de har valt och varför. Vi brukar även fråga om det var något som de hade speciellt svårt att komma överens om. Vi frågar också om de på riktigt skulle kunna tänka sig att genomföra sådana förändringar i sin konsumtion och hur de tror att det skulle gå. Sammanfatta diskussionen och avsluta.

Diskussionsteman

Den här övningen brukar ofta leda till väldigt bra diskussioner. Belys gärna hur olika grupper har olika behov och hur intressekonflikter mellan olika grupper kan göra det svårt att enas om vägar mot ett hållbart samhälle. Du kan gärna diskutera skillnader mellan begär och behov och hur olika livssituationer skapar olika begär och behov. Några exempel: äldre och yngre grupper har ofta olika prioriteringar, bland annat beroende på huruvida de bor på egen hand eller inte. På skolor i Piteå och Umeå har klasser haft svårt att tänka sig att leva utan bil, medan tillgången på bil i kollektivtrafiktäta Uppsala ligger långt ned på önskelistan.

Prylar	0: Tillbaka till morfars barndomstid. Ingen TV eller kamera. Handgjorda grejer, eller så använder ni vad ni hittar i naturen.	1: Tillbaka till mammas barndomstid. TV och film. Du kan köpa nya grejer två gånger per år.	2: Ny mobil, dator, surround-ljud, köp det du har råd med.	
	Boende	0: Nu flyttar farmor och farfar in i huset. Hade du tänkt skaffa egen bostad? Du får vänta tills du gift dig.	1: Lägenhet eller kollektiv. Farfar bor på egen hand. Men glöm villa eller radhus.	2: Rymlig villa eller lägenhet. Bara din ekonomi sätter begränsningar, köp det du har råd med.
		Mat	0: Köttbullar och skinka får du frossa i till jul och födelsedag. Annars blir det vegetariskt. Du handlar bara på lokalbutiken med uselt sortiment vad gäller exotiska varor.	1: Kött vid två måltider i veckan. Nu kan du handla på en normalstor ICA-affär med mer importerade frukter och grönsaker och fler exotiska varor.
	Bil		0: Bil är det bara att glömma. Pumpa cykeln, skaffa buss- eller tågbkort, och åk taxi när det behövs.	1: Flera familjer delar på en bil. Bilen kan användas 2 gånger i veckan per familj.
		Resor	0: Det blir tågluff, långa cykelturer och bilsemestrar (du får hyra en bil) istället för flyg.	1: En flygresa vartannat år.
	Kläder		0: Glöm JC och HM:s nya kollektion. Nu är det second hand som gäller. Byt med dina vänner. Annars två nya plagg per år.	1: Även nytt på födelsedag och julafton.

Kopplingar till Läroplan för gymnasieskolan

Det här utbildningsmaterialet har en tydlig koppling mot Läroplanen för Gymnasieskolan rev. 2022 (LGY). Från Skräp till Skatt handlar om entreprenörskap, miljöfrågor, de globala målen och hållbar utveckling som ska finnas med i arbetet med barn och unga. Här väljer vi att presentera ett urval av kopplingarna mot läroplanen. Fler kopplingar mellan materialet och LGY finns på Ung Företagsamhets webb. När ni väljer att arbeta med detta material, kan ni självklart välja fritt att koppla det till olika delar av läroplanen och kursers centrala innehåll, beroende på hur ni arbetar med materialet och vilka delar ni väljer att fördjupa er i.

Ur Skolans värdegrund och uppgifter

Gymnasieskolans uppdrag

"Förändringar i arbetslivet, digitaliseringen och den tekniska utvecklingen, internationaliseringen samt miljöfrågornas komplexitet ställer nya krav på människors kunskaper och sätt att arbeta. Skolan ska stimulera elevernas kreativitet, nyfikenhet och självförtroende samt vilja att pröva och omsätta idéer i handling och att lösa problem. Alla elever ska få utveckla sin förmåga att ta initiativ och ansvar och att arbeta både självständigt och tillsammans med andra. Skolan ska bidra till att alla elever utvecklar kunskaper och förhållningssätt som främjar entreprenörskap, företagande och innovationstänkande vilka ökar elevernas möjligheter till framtida sysselsättning, genom företagande eller anställning."

"Miljöperspektivet i undervisningen ska ge eleverna insikter så att de kan dels själva medverka till att hindra skadlig miljöpåverkan, dels skaffa sig ett personligt förhållningssätt till de övergripande och globala miljöfrågorna. Undervisningen ska belysa hur samhällets funktioner och vårt sätt att leva och arbeta kan anpassas för att skapa hållbar utveckling."

"Skolans mål är att varje elev:

visar respekt för och omsorg om såväl närmiljön som miljön i ett vidare perspektiv."

Utdrag ur några kursers centrala innehåll

Entreprenörskap

Ur centrala innehållet:

”Idéutvecklingsprocesser: hur man skapar, värderar, förverkligar, vidareutvecklar eller överger idéer inom projektets verksamhetsområde.”

Företagsekonomi

”Ämnet företagsekonomi behandlar företagande i vid bemärkelse och belyser såväl ekonomiska som sociala och miljömässiga aspekter. I ämnet ingår marknadsföring, ledarskap och organisation, redovisning och kalkylering. Ämnet omfattar även entreprenörskap, som inbegriper metoder och förhållningssätt för att kunna starta, driva och vidareutveckla verksamheter.”

Ämnets syfte:

”Undervisningen i ämnet företagsekonomi ska syfta till att eleverna utvecklar förståelse av företagets roll och villkor i samhället från lokal till global nivå. Här ingår företagets ansvar för bland annat hållbar utveckling.”

Naturkunskap 1B

Ur centrala innehållet:

”Frågor om hållbar utveckling: energi, klimat och ekosystempåverkan. Ekosystemtjänster, resursutnyttjande och ekosystemens bärkraft.
Olika aspekter på hållbar utveckling, till exempel vad gäller konsumtion, resursfördelning, mänskliga rättigheter och jämställdhet.”

Teknik 1

Ur centrala innehållet:

”Teknikutvecklingsprocessens alla delar från idé och modell, produkt eller tjänst till användning och återvinning med praktisk tillämpning av teknik och teknikutveckling inom ett eller flera teknikområden.”

”Entreprenörskap och entreprenörskapets villkor med utgångspunkt i innovativa och kreativa processer.”

”Kvalitetsarbete, till exempel kvalitetssäkring, miljösäkring, arbetsmiljö och riskanalys.”

Från Skräp till Skatt-boxen

Från Skräp till Skatt-boxen är framtagen i samverkan med det lokala näringslivet i Norrbotten. I boxen ingår spillmaterial från olika företag från regionen. Innehållet i boxen och de medverkande företagen kan komma att variera från år till år. Vi strävar efter att få med en bredd av spillmaterial och samtidigt lyfta fram företag som reflekterar länets näringar. Det finns ett pedagogiskt värde i att som lärare kunna lyfta både historiska och geografiska orsaker till varför skilda typer av näringar finns i olika delar av landet.

Materialet kan användas på olika sätt, som enskilda lektioner, som ett projektarbete eller för elever som kommer att driva UF-företag under ett år på gymnasiet. Teknikens Hus erbjuder skolbesök och workshops kopplade till materialet för både grundskola och gymnasiet. För UF-elever kan Från Skräp till Skatt användas som inspiration när det gäller att komma på affärsidéer, som exempel på cirkulär ekonomi och för konkreta affärsidéer. Alla företag som delar spillmaterial är också beredda på att elever kontaktar dem för att köpa spillmaterial till att tillverka sina egna UF-produkter.

Materialet är framtaget av Ung Företagsamhet i Norrbotten och Teknikens Hus, i samarbete med Region Norrbotten, Luleå tekniska universitet och det lokala näringslivet i Norrbotten.

Kan någons skräp bli någon annans skatt?

Från **Skräp** till **Skatt**

MED FINANSIERING FRÅN

